

Juříková, Martina

Jak rozpoznat a hodnotit argument kluzkého svahu

Pro-Fil. 2015, vol. 16, iss. 1, pp. [44]-61

ISSN 1212-9097

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134142>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jak rozpoznat a hodnotit argument kluzkého svahu*

How to identify and evaluate the Slippery Slope Argument

Martina Juřková

Abstrakt: Článek se věnuje argumentu kluzkého svahu a otázce, jak jej identifikovat a hodnotit. Argument kluzkého svahu je využíván v rámci praktického uvažování a v dialogu, svou strukturou odpovídá negativnímu argumentu z důsledku, má v zásadě defeasibilní povahu a je často účinný při snaze přenést důkazní břemeno na stranu oponenta. Hodnocení argumentu kluzkého svahu je založeno na kontextu dialogu spíše než na hodnocení jeho deduktivní či induktivní správnosti.

V příspěvku jsou představeny čtyři typy argumentu. Zaprvé argument kluzkého svahu typu sorites, jehož označení odkazuje k paradoxu sorites neboli paradoxu hromady. Argument kluzkého svahu typu sorites je ve své podstatě kombinací argumentu *ad absurdum* a sofismatu *polyzeteseos*. Zadruhé kauzální argument kluzkého svahu, který se zakládá na předpovědi série událostí. Tento typ argumentu je často označován jako *teorie domina* či *dominový efekt*. Nicméně, ať už jej pojmenujeme jakkoli, zásadní pro jeho identifikaci, analýzu a hodnocení je fakt, že se jedná o předpověď budoucího stavu věcí. Předpověď více či méně pravděpodobnou, zakládající se na slabých či silných předpokladech. Zatřetí precedentální argument kluzkého svahu, který se objevuje v diskuzích o možnosti změny současného pravidla či platné normy. Argumenty založené na precedentu obecně souvisí s usuzováním na základě konkrétního případu. Precedentální argument kluzkého svahu využívá podobnosti mezi případy, a je tedy založen na analogii. A posledním, čtvrtým typem argumentu kluzkého svahu, kterému se příspěvek věnuje, je tzv. plný argument kluzkého svahu či kombinovaný argument kluzkého svahu.

Abstract: The article examines The Slippery Slope Argument and the question of how it should be identified and evaluated. The Slippery Slope Argument is used in practical thinking and dialogue, it's structure corresponds to the negative argument from consequences. In principle it has a defeasible nature and is often effective in an effort to transfer the burden of proof to the opponent. Slippery Slope Argument evaluation is based on the context of the dialogue rather than on evaluation of it's deductive or inductive validity.

The article presents four types of this argument: At first The Sorites Slippery Slope Argument, whose designation refers to the sorites paradox or so called paradox of the heap.

* Příspěvek vznikl v rámci projektu „Neformální logika a teorie argumentace“, Studentská grantová soutěž UP, č.p. FF_2013_050, 2013–2015.

The Sorites Slippery Slope argument is in its essence combination of the *ad absurdum* argument and *polyzeteseos* sophism. Secondly, The Causal Slippery Slope, which is based on prediction of the series of events. This type of argument is often designated as *domino theory* or *domino effect*. Nevertheless, whatever the designation may be, the fact it's the prediction of a future state of things is vital for its identification, analysis and evaluation. This prediction can be more or less plausible and based on weak or strong assumptions. Thirdly, The Precedent Slippery Slope Argument which is often used in discussions regarding the possibility of change of some current rule or a valid standard. Precedent based arguments are generally associated with inferring on the basis of some specific case. The Precedent Slippery Slope Argument uses the similarities among the different cases and is therefore based on analogy. And finally, the fourth one is The Full or Combined Slippery Slope Argument.

Klíčová slova: argument kluzkého svahu, argumentační pochybení, Douglas Walton, racionální argument

Keywords: Slippery Slope Argument, Fallacy, Douglas Walton, Reasonable Argument

Argument kluzkého svahu je takový typ argumentu, který nás varuje, že pokud přijmeme počáteční krok, dostaneme se rázem do sledu událostí, ze kterých se nebudeme schopni vymanit a vyvarovat se nežádoucích nebezpečných důsledků. Argument kluzkého svahu je však více než jen varováním. Nežádoucí důsledky, před kterými varuje, jsou totiž považovány za racionální důvod, proč počáteční krok nepřijmout či nepodstoupit. Takto popisuje argument kluzkého svahu většina článků a publikací věnujících se neformální logice a argumentaci. Někteří z pragma-dialektických autorů, například van Eemeren, Grootendorst & Snoeck-Henkemans (2002), van Eemeren & Grootendorst (2004), van Eemeren, Garssen, & Meuffels (2009), pak také označují argument kluzkého svahu za argumentační pochybení. Jiné publikace pragma-dialektických autorů, například Walton (1992), Walton (1996) a Walton (1999), upozorňují na to, že ne vždy je argument kluzkého svahu pochybením, ale že se může jednat i o racionální způsob argumentace. Nejednoznačnost těchto názorů proto logicky vede k potřebě tento typ argumentu důsledně zkoumat a stanovit jasná pravidla pro jeho identifikaci a hodnocení. Stále se však pohybujeme v oblasti neformální logiky, a tak je již předem jasné, že žádné normativní pravidlo, které by platilo bez výjimky, ustanovit nelze. Pokusím se však co nejprecizněji tento typ argumentu popsat a představit ty nejdůležitější problémy, které doprovázejí pokusy o jeho jednoznačné ohodnocení jako racionálního způsobu argumentace či naopak jako argumentačního pochybení.

Charakteristiky argumentu kluzkého svahu

Je zřejmé, že úvodní letný popis argumentu kluzkého svahu není pro tento účel dostačující. Pokusím se proto shrnout šest základních charakteristik, které jsou všem typům argumentu kluzkého svahu společné, a následně představím tři základní typy tohoto argumentu, které se od sebe odlišují. Tyto tři typy by měly být pro účel mého příspěvku dostačující, je však třeba

upozornit, že ani jejich označení a základní charakteristika nejsou v literatuře jednotné. I z toho důvodu se budu držet terminologie, kterou používá Douglas Walton v dosud nejrozsáhlejší monografii věnující se argumentu kluzkého svahu, viz Walton (1992) a dále také viz Walton (2008), Walton (2011) a Govier (1982). A to sice 1) argument kluzkého svahu typu sorites, 2) kauzální argument kluzkého svahu, 3) precedentální argument kluzkého svahu.

Základní charakteristika argumentu kluzkého svahu:

- 1) Argument je využíván v rámci praktického uvažování. Walton (1992, s. 87–88) definuje praktické usuzování jako typ cílené argumentace, která zohledňuje určité konkrétní znalosti při rozhodnutí, jak racionálně jednat v situacích, které nejsou zcela známé. Praktické usuzování je sekvencí praktických odvození. Výsledek praktických odvození pak slouží jako pravidlo pro způsob jednání v určité situaci.
- 2) Argument je užíván v dialogu, tedy v rámci bilaterální diskuze zahrnující jak proponenta, tak respondenta.
- 3) Svou strukturou odpovídá argument kluzkého svahu negativnímu argumentu z důsledku, má tedy odradit od přijetí výchozí premisy v důsledku jejích možných negativních důsledků.
- 4) Argument má v zásadě defeasibilní povahu. Walton (1992, s. 15) definuje defeasibilní argument jako argument dočasný či orientační, protože se zakládá na předpokladech, které se v budoucnu mohou ukázat jako neplatné. Tento zcela zásadní termín „defeasibilní“ je do češtiny těžko přeložitelný a bohužel pro něj nenacházíme plně uspokojivý ekvivalent. Můžeme se však pokusit termín přeložit jako „dočasný“, „orientační“, „napadnutelný“ či „zrušitelný“. Tyto možné varianty termínu korespondují s Waltonovou definicí defeasibility (Walton 1992, s. 15) coby povahy argumentu kluzkého svahu, který se zakládá na předpokladech, jež se mohou v budoucnu ukázat jako neplatné. I za cenu jisté rušivosti jsem se však rozhodla ve svém příspěvku používat původní termín „defeasibilní“ a jeho možné české ekvivalenty na tomto místě pouze zmínit, a to z toho důvodu, že ani jedna z navržených českých alternativ není doposud v českém filozofickém prostředí pevně ukotvena a ustálena.
- 5) Argument je častěji více či méně přesvědčivý než zcela klamný. I u této charakteristiky argumentu kluzkého svahu se můžeme dostat do obtíží, protože hodnocení takového argumentu nevychází z jeho formální síly, ale spíše z jeho síly obsahové. Je založeno více na kontextu dialogu než na deduktivní či induktivní správnosti nezávislé na kontextu. Argument kluzkého svahu je většinou silný nebo slabý v určitém ohledu, ale dle Waltona (1992, s. 15) „je zřídka tak chybný, aby byl označen za faul v argumentaci.“ To ovšem neznamená, že musíme připustit vhodnost takového argumentu a s tímto ohledem ho přijmout jako racionální způsob argumentace. Je-li argument kluzkého svahu nepřesvědčivý, slabý, nemůže být sice označen za faul, ale rozhodně není přijat jako relevantní argument, podle kterého by se

měla diskuze dále vyvíjet a řídit se jím. Bohužel, ani když je argument oprávněně označen za pochybení, není vyloučeno, že se bude i nadále v diskuzích objevovat. Ať už tedy považujeme argument kluzkého svahu v principu za pochybení, či nikoli, je naším úkolem ho správně identifikovat, analyzovat předpoklady, na kterých se zakládá, a poté ohodnotit jeho přesvědčivost.

- 6) Argument je často účinný při snaze přenést důkazní břemeno na stranu oponenta. Pokud je argument kluzkého svahu dostatečně přesvědčivý, je přeneseno důkazní břemeno na druhou stranu sporu, nicméně pouze dočasně, protože racionální argumentací může být argument kluzkého svahu oponentem zpochybněn či vyvrácen a ohodnocen jako neplatný (a to jak na základě jeho formální síly, tak síly obsahové). Pouhý výskyt argumentu kluzkého svahu však diskusi nediskredituje, naopak může být příležitostí k preciznější argumentaci. Argument kluzkého svahu je často přítomen v diskuzích k otázkám bioetiky a práva jako konzervativní záchraná brzda proti proponentem navrhované změně dosavadní praxe, která je respondentem považována za nedostatečně prověřenou či testovanou. Respondent tak upozorňuje na nebezpečné možné důsledky, přenáší povinnost důkazního břemene na proponenta a ten je povinen prokázat, že uvedené důsledky z přijetí navrhované změny neplynou, nejsou nežádoucí, že nevíтанé důsledky vyplývají z nepřijetí navrhované změny a podobně. Např. Volokh (2003, s. 1033) uvádí, že je mnoho jiných způsobů, jak může důsledek B nastat, než přijetím A, přičemž tyto způsoby nemají nic co do činění s argumentem kluzkého svahu, důsledek B může nastat například vlivem změn morálních či empirických postojů společnosti.

Tyto charakteristiky předkládá Walton (1992, s. 13) jako užitečnou pomůcku pro čtenáře a účastníky diskuze, ale důvodem, proč je uvádím i já, je, že tyto charakteristiky jsou zásadní pro hodnocení argumentu kluzkého svahu jako argumentu založeného na předpokladech, které jsou prozatímni a přístupné racionálnímu zpochybnění či vyvrácení. Argument kluzkého svahu je tak hodnocen vždy v závislosti na způsobu a kontextu konkrétního užití. Kromě těchto šesti základních charakteristik je třeba zdůraznit, že se tento argument velice často váže k argumentaci v přirozeném jazyce. Může tedy být různě interpretován, protože se v něm vyskytují vágní jazykové výrazy. „Argument je často postaven na neurčitosti významů výrazů přirozeného jazyka. Na vágnosti samo o sobě není nic špatného a klamného. Nicméně, stejně jako je nejednoznačnost využívána k zatajování, vágnost je využívána argumentem kluzkého svahu.“ (Walton 2008, s. 319)

Argument kluzkého svahu typu sorites

Jedním ze tří základních typů argumentu kluzkého svahu je tzv. argument typu sorites, jehož označení odkazuje k paradoxu sorites neboli paradoxu hromady, známého již od Platónova současníka, filozofa Eubulida. Argument kluzkého svahu typu sorites je ve své podstatě kombinací argumentu *ad absurdum*¹ a sofismatu *polyzeteseos*².

¹ „Argument, v němž se jako předpokladu využívá faktu, že nutným důsledkem přijetí nějakého tvrzení Z je přijetí nějakého jiného tvrzení A, které je zároveň nepřijatelné i absurdní.“ (Szymanek 2003, s. 53)

Pro argument kluzkého svahu typu sorites je příznačné užívání vágních pojmů, které jsou zdrojem nejasností, nepřesností. Takový argument obsahuje dvě základní premisy a závěr:

- 1) výchozí premisu obsahující vágní klíčový pojem,
- 2) induktivní premisu obsahující pravidlo pro odvození, taktéž s využitím vágního pojmu,
- 3) závěr vyplývající z těchto dvou výchozích premis pomocí *modus ponens* se proto zdá být deduktivně platný.

Induktivní odvození je možné opakovat a z každého dílčího závěru pomocí induktivní premisy odvodit další. Tento postup je tedy možné opakovat až do chvíle, kdy je závěr paradoxní, absurdní či nežádoucí. V takovém okamžiku je argument kluzkého svahu typu sorites kompletní a slouží k odrazení oponenta od jeho původního stanoviska, které bylo vyjádřeno výchozí premisou. Argument kluzkého svahu tohoto typu se velmi obtížně vyvrací, protože byly oběma stranami přijaty výchozí premisy i *modus ponens* jako pravidlo pro odvození závěru z předpokladů.

Ukázkovým příkladem argumentu kluzkého svahu typu sorites nám může být paradox holohlavého (falakros). Výchozí premisou v tomto paradoxu je, že člověk, který nemá žádné vlasy, je holohlavý. Induktivní premisou pak pravidlo pro odvození, že pokud bude mít holohlavý člověk o jeden vlas navíc, pak bude stále holohlavý. Dílčím závěrem bude, že člověk s dvěma vlasy bude stále považován za holohlavého, stejně tak i člověk s třemi vlasy, čtyřmi atd. Po dostatečném počtu kroků však dojdeme k paradoxnímu závěru, že i člověk s milionem vlasů bude stále holohlavý.

Podobných případů bychom mohli uvést nespočet. Walton (1992, s. 39) uvádí příklad s člověkem malého vzrůstu, ve kterém můžeme vyjádřit výchozí premisu jako: každý člověk, který měří 120 cm, je malého vzrůstu, induktivní premisa pak zavádí pravidlo, že pokud přidáme jeden centimetr k výšce osoby malého vzrůstu, zůstává tato osoba stále osobou malého vzrůstu. Dílčím závěrem tedy je, že každý člověk, který měří 120 cm a jeden cm navíc, je stále malého vzrůstu. Tento dílčí závěr se v řetězci argumentu kluzkého svahu typu sorites stává další výchozí premisou, induktivní premisa nás dovede k dalšímu deduktivně platnému dílčímu závěru a tak dále, až dojdeme k paradoxnímu závěru, že každý člověk (bez ohledu na to, kolik měří) je člověkem malého vzrůstu.

Tyto ukázky se mohou zdát triviální, je však třeba si uvědomit, že stejný princip rozpoznáme i u složitějších příkladů z běžného života, které můžeme považovat za morální dilemata.

Walton (1992, s. 41) uvádí příklad argumentu typu sorites, který nás lehce přiměje legitimizovat fyzické mučení jako nástroj pro získání potřebných informací, díky kterým můžeme odvrátit obecné nebezpečí. Výchozí premisa v takovém argumentu se zdá být zcela

² „Eristický trik využívající neostrosti jazykových výrazů k prokázání, že vzhledem k absenci výrazné hranice mezi A a B (kde A a B jsou neostrými termíny, avšak vylučují se) – není žádný rozdíl mezi A a B.“ (Szymanek 2003, s. 294)

nevinná, vyjádřeme ji takto: je legitimní, aby byl podezřelý či již uvězněný člověk podroben výslechu, a poskytl tak potřebné informace, které budou sloužit k odvrácení obecného nebezpečí. Induktivní premisa je již poněkud vágnější, ale přesto přijatelná: je legitimní použít v rámci výslechu metody, které pomohou zajistit potřebné informace. Není však už zcela jasné, jaké metody jsou považovány za legitimní a jaké nikoli. Metody standardního výslechu mohou hraničit s metodami psychického mučení a ty mohou zase hraničit s metodami fyzického mučení. Pomocí dílčích kroků argumentu typu sorites jsme nuceni za legitimní uznat nejen původní výslech, ale i fyzické mučení.

Jako nejpravděpodobnější možnost odmítnutí argumentu se tak jeví zpochybnění dílčích premis, a to právě kvůli vágnosti pojmů, které obsahují. Princip vstřícnosti napovídá, že pojmy obsažené v jednotlivých krocích či člancích argumentu budou natolik podobné svými vlastnostmi, že mezi nimi bude jen zanedbatelný rozdíl. Ovšem neostré významové hranice pojmů použitých v induktivním řetězci vytvářejí tzv. šedou zónu. V rámci šedé zóny není jednoznačně určeno, zda pojem vlastnost má, nebo naopak nemá. Na jedné straně řetězce užitý pojem žádanou vlastnost má, na opačné už nikoli. Z tohoto důvodu není možné uvažovat o zaměnitelnosti pojmů v rámci celého řetězce argumentu. Co tedy bylo možné přijmout jako platné na začátku tohoto řetězce, již není nutné přijmout za platné po překročení šedé zóny. Například Govier (1982, s. 308) uvádí, že to, co tradičně logiky zajímalo, bylo odhalení nepřesné hranice pro používání termínů v přirozeném jazyce s vyhlídkou, že tato nepřesnost může vytvářet mezery v pravdivostních hodnotách. Tomuto problému v souvislosti s argumentem kluzkého svahu se věnuje např. Boolos (1991), který upozorňuje, že obsahuje-li jedna z výchozích premis – většinou induktivní premisa – významově neostré pojmy, není argument platný ve smyslu matematické indukce. Významově neostré pojmy odvození oslabují, což znamená, že ačkoli odvozujeme pomocí *modus ponens*, nejedná se o indukci, ale o adjunkci.

K obdobnému závěru dochází i Walton (2011, s. 397), když upozorňuje, že odvození pomocí *modus ponens* u defeasibilních argumentů by mělo být hodnoceno jako defeasibilní *modus ponens*. Argument, který využívá defeasibilní *modus ponens*, musí splňovat podmínku otevřenosti k vyvrácení, protože se zakládá na vágních jazykových pojmech, jejichž význam mohl být pro odvození nesprávně určen. Defeasibilní argument i defeasibilní *modus ponens* operují s pouze dočasnou platností a s možností vyvrácení.

Řešení problému, jak odmítnout argument kluzkého svahu typu sorités, je tedy zřejmé, ale ne vždy snadno proveditelné. Pokud jsou v argumentu užity vágní termíny, můžeme se pokusit naznačit, kde začíná a končí šedá zóna. Můžeme tudíž naznačit, kdy už argument nemusí být přijat pouze na základě odvozovacího pravidla, což radí Walton (1992, s. 41) a Govier (1982, s. 309). I určení šedé zóny však může být v rámci konkrétních diskuzí obtížné, a tak by mělo být postačující, jak uvádí den Hartogh (2009, s. 325), zdůraznit relevantní rozdíly mezi začátkem a koncem kluzkého svahu.

Podobným způsobem k problému kluzkého svahu typu sorites přistupuje i van der Burg (1991, s. 44–45), který označuje tento typ argumentu za logickou verzi argumentu kluzkého svahu. Upozorňuje, že je třeba odlišit, zda je mezi A (výchozí premisa) a B (závěr)

konceptuální rozdíl. Pokud tento konceptuální rozdíl neexistuje, pak z přijetí A vyplývá i přijetí B a zdůvodnění pro přijetí A je dostatečné i jako zdůvodnění pro B. V takovém případě je třeba hodnotit argument jako platný. Pokud však existuje, nebo lépe řečeno je dostatečně definován, rozdíl mezi A a B, pak platnost argumentu není logicky dána, ale závisí na zdůvodněném přesvědčení o vztahu mezi A a B.

Je však nutno poznamenat, že ne všichni autoři s tímto hodnocením argumentu kluzkého svahu typu sorites souhlasí a jsou ochotni zpochybnit či oslabit indukci jako princip vyplývání tohoto typu argumentu. Např. Jacqueline (1989) a White (1985) zastávají názor, že argument kluzkého svahu je vždy formálně správný, validní, protože není možné matematickou indukcí zpochybnit. Jacqueline (1989) dochází k závěru, že takový argument je vždy formálně správný (díky matematické indukci), ovšem neplatný, protože některá z premis musí být chybná. White (1985) přistupuje k problému obdobně. Matematická indukce je u tohoto typu argumentu nezpochybnitelná a zakládá nejen jeho formální správnost, ale i platnost, protože argument slouží jako nepřímý důkaz pro vyvrácení výchozí premisy, má formu *reductio ad absurdum* a není paradoxní. Oba autoři vysvětlují běžnou kritiku argumentu kluzkého svahu typu sorites jako špatnou interpretaci, která může či nemusí vycházet z přítomnosti vágních pojmů.

Kauzální argument kluzkého svahu

Kauzální argument kluzkého svahu se od argumentu typu sorites výrazně odlišuje, nezakládá se již na užití vágních, významově neostrých klíčových pojmů. Zakládá se na předpovědi série událostí, které vyvolávají další, vždy různé od těch, kterými byly způsobeny. I ve své logické struktuře se odlišují. Zatímco argument typu sorites užívá pro odvození pravidlo *modus ponens*, kauzální argument kluzkého svahu využívá pravidla *modus tollens*. Společný však mají cíl. Odradit oponenta od přijetí počátečního kroku, který povede dle tohoto typu argumentu k nebezpečným či jinak znepokojujícím nežádoucím důsledkům. Tento typ argumentu byl často také nazýván *teorie domina* či *dominový efekt*. Ať už pojmenujeme tento typ jakkoli, zásadní pro jeho identifikaci, analýzu a hodnocení je fakt, že se jedná o předpověď budoucího stavu věcí. Předpověď více či méně pravděpodobnou, zakládající se na slabých či silných předpokladech. Walton (1992, s. 70) ovšem upozorňuje, že dokonce ani nepravděpodobná předpověď není nutně argumentačním pochybením.

Schéma argumentu kauzálního kluzkého svahu můžeme vyjádřit za použití Waltonova argumentačního schématu (Walton 1992, s. 93) následujícím způsobem.

Argument vždy obsahuje:

- 1) výchozí premisu o přijetí – premisa S_0 je přijata ke zvážení jako návrh, který se zdá být zpočátku přijatelný;
- 2) předpoklad kauzální posloupnosti – přijetí S_0 spolehlivě povede (na základě okolností, které jsou nám známy) k S_1 , což by jistě mohlo vést k S_2 a tak dále až ke konečnému důsledku S_n ;
- 3) premisu bezpodmínečného důsledku – S_n není důsledek, který by měl být přijat, protože je nežádoucí, špatný apod.;

4) závěr – S_0 by nemělo být přijato.

Ke každému kroku argumentačního schématu můžeme připojit kritickou otázku, abychom zhodnotili relevantnost argumentu. Ad 1) Popsal respondent ve výchozí premise správně to, co návrhem proponent obhájí? Ad 2) Existuje nějaká solidní evidence na podporu kauzální posloupnosti, která by svědčila o její věrohodnosti? Ad 3) Vyplývá důsledek opravdu z dané posloupnosti a je natolik nežádoucí, jak proponent tvrdí?

Co tedy z tohoto typu argumentu dělá argumentační pochybení? Jak už bylo řečeno v úvodu, každý z argumentů kluzkého svahu je hodnocen v rámci bilaterální diskuze vzhledem ke způsobu užití a kontextu užití. Kauzální argument kluzkého svahu může být použit jako pokus o přenesení důkazního břemene. Pochybení z něj v tomto případě dělá neopodstatněný nebo nedostatečně zdůvodněný předpoklad (v rámci předpovědi coby kauzálního řetězce). Jediná část argumentu, která není podložena empirickými fakty a expertním posudkem či je neadekvátně interpretována, je postačující pro odmítnutí této snahy o přenesení důkazního břemene.³ Racionální předpověď je vždy predikce založená na pravděpodobnosti a věrohodnosti. To, zda je argument racionální či klamný, vždy závisí na míře evidence, kterou je podpořen. Touto evidencí je někdy soubor lékařských a statistických zjištění, jindy biologická, chemická a environmentální fakta a v některých případech historická skutečnost. V případě historické skutečnosti je kauzální argument kluzkého svahu předpovědí o budoucnosti na základě předpokladů o vývoji společnosti a s tím souvisejících historických událostí. Hodnocení argumentu, který je podpořen historickou skutečností, však není neproblematické. Jak uvádí Walton (1991, s. 75), hodnocení kauzálního typu argumentu kluzkého svahu může velmi často záviset na historické perspektivě hodnotitele. Argument, který byl kdysi považován za směšný či absurdní, se nemusí jevit jako pošetilý z perspektivy pozdějšího období. Totéž platí i opačně. Bohužel nemáme možnost argumenty hodnotit zpětně na základě budoucích faktů, musíme je hodnotit v aktuálním čase pouze s ohledem na dostupnou evidenci. To je krok, který musíme podstoupit i s vědomím, že se může pohled na daný problém změnit. „Je zajímavé, jak se ohodnocení konkrétních argumentů kluzkého svahu změnilo, zvláště v důsledku změn veřejného mínění a v důsledku zavedení nových empirických (vědeckých) poznatků do těchto diskuzí.“ (Walton 1991, s. 78)

Kauzální typ argumentu kluzkého svahu bývá velmi často podpořen stanoviskem odborníka, který interpretuje empirická či historická fakta. Naneštěstí i v tomto případě musíme být v hodnocení obezřetní, protože v mnoha diskuzích k otázkám bioetiky a práva dochází k tzv. válce expertů. Takový argument proto musí být posuzován i z hlediska platnosti argumentu autoritou a musí splňovat následující podmínky⁴ (Szymanek 2003, s. 49–50). 1) Osoba, na jejíž zkušenost se argument odvolává, je expertem v dané oblasti, do které zkoumaný názor spadá. 2) Nejsou důvody k podezření, že daná osoba účelově pravdu přetváří. 3) Daná osoba, expert, se nenachází pod vlivem působení psychických mechanismů,

³ Empirická fakta nejsou v rámci argumentu použita korektním způsobem, expertní posudek je dezinterpretován, vytržen z kontextu a podobně.

⁴ Kritéria, která musí daná osoba splňovat, aby bylo možno ji považovat za autoritu, se až na výjimky u pragma-dialektických autorů nemění, vycházím zde proto z publikace dostupné v českém překladu, protože se nejedná o sporný problém, který by vyžadoval obsáhlejší objasnění s využitím zdrojů v českém překladu nedostupných.

kteří znehodnocují její úsudek. 4) Názor zastávaný danou osobu je sdílen na sobě nezávislými experty. 5) Tvrzení odborníka byla správně interpretována, argumentující jim tedy správně porozuměl. 6) Je dostatečně jasné, či tvrzení je v argumentu použito. Pokud nejsou tyto podmínky splněny, není možné argument odvolávající se na autoritu považovat za platný.

V problematických diskuzích dochází velmi často ke třem dalším argumentačním pochybením souvisejícím s argumentem autoritou (v souvislosti s argumentem kluzkého svahu). Tím prvním je *argumentum ad verecundiam*⁵, druhým *argumentum ad hominem*⁶ a třetím pak *argumentum ad ignorantiam*⁷ ve formě „o tom nevím, o tom jsem neslyšel, to není pravda“.

Dnes již notoricky známé příklady užití kauzálního typu argumentu kluzkého svahu se vyskytují právě v diskuzích, které můžeme k válce expertů bez nadsázky přirovnat. Jsou jimi například argumenty potvrzující či naopak vyvracející kauzální vztah mezi užíváním marihuany a tvrdých drog a s tím související problém legalizace marihuany nebo například problematika oprávněnosti zahraniční vojenské intervence či argumenty upozorňující na omezení osobní svobody v důsledku přijetí zákona USA PATRIOT Act vs. argumenty zdůvodňující nutnost omezení osobní svobody coby nástroje potřebného pro stíhání a bránění terorismu.

Za všechny argumenty tohoto typu uvedme ten, který byl často používán v průběhu studené války pro zdůvodnění nutnosti vojenské intervence ve Vietnamu.

„Pokud Vietnam ovládnou komunisté, využijí Vietnam jako základnu pro infiltraci Kambodži. Až podlehne Kambodža, dostanou se pod tlak komunistického vlivu i okolní státy a jednou může být pod komunistickou nadvládou celá Asie.“ (Walton 1992, s. 69)

S historickým odstupem se naléhavost tohoto argumentu nezdá tak znepokojující jako v době války ve Vietnamu. Nicméně, jak bylo uvedeno v úvodu, argument kluzkého svahu je pokaždé hodnocen v závislosti na způsobu a kontextu konkrétního užití. Vždy je více či méně pravděpodobnou předpovědí, ale nemusí být nutně pochybením. A právě tak je tomu i v případě uvedeného příkladu.

Vodítkem při hodnocení nám mohou být jazykové výrazy, jaké respondent v argumentu užije za účelem posílení pravděpodobnosti důsledku. Pokud je důsledek prezentován jako nutný či nevyhnutelný a kauzální vztah mezi premisami tvrdí, že důsledek musí vyplývat z premis nebo že vyplývá nutně, je to pro účastníka diskuze varováním, že se jedná o argumentační pochybení. Predikce jako racionální forma argumentace je vždy založena na pravděpodobnosti a věrohodnosti. Může předpovídat, co se pravděpodobně stane, co se může stát nebo jaké mohou být důsledky. V rámci racionální argumentace můžeme tedy předpokládat a předpovídat, co se může stát, a předpověď podložit fakty či evidencí.

⁵ „Argument apelující na nesmělost, strach, respekt.“ (Szymanek 2003, s. 66)

⁶ „Argument namířený na člověka. Ve výpovědích *ad hominem* často chybí zřetelný záměr; jsou nezřídka zaměřeny výhradně na vyvolání psychologického vlivu.“ (Szymanek 2003, s. 57)

⁷ „Argument odvolávající se na neznalost.“ (Szymanek 2003, s. 62)

Nemůžeme ale s určitostí tvrdit, jaké důsledky nastanou, a nemůžeme se ani bránit svá tvrzení zdůvodnit.

Podle Waltona (1992, s. 102) můžeme parafrázovat pravidlo pro odlišení argumentu kluzkého svahu coby pochybení od silné či slabé předpovědi. Kauzální typ argumentu kluzkého svahu je argument slabý, a to ze dvou důvodů. Protože předpovídá nepředvídatelné budoucí eventuality. A protože, když bereme v úvahu dlouhou řadu příčinných souvislostí, kauzalita není záležitostí nutnosti. Zdání nevyhnutelnosti důsledku může být umocněno i v argumentu použitými jazykovými výrazy. Nastává tak situace, kdy je slabá předpověď vydávána za silné tvrzení o nevyhnutelných nežádoucích důsledcích. Je zcela opodstatněné považovat argument kluzkého svahu za pochybení, pokud nemůžeme takové tvrzení zdůvodnit či podložit evidencí nebo odmítneme-li zodpovědět kritické otázky ohledně relevantnosti argumentu.

Za pochybení je tento typ argumentu kluzkého svahu považován většinou z důvodu porušení pravidel argumentačního schématu. Tímto způsobem argument kluzkého svahu analyzují např. van Eemeren, Grootendorst & Snoeck-Henkemans (2002, s. 132). Porušení pravidla argumentačního schématu se dá vyjádřit následujícím způsobem: argument nemůže být považován za obhájený, pokud jeho obhajoba neprobíhá podle přijatelného argumentačního schématu nebo není argumentační schéma správně uplatňováno. V případě tohoto typu argumentu kluzkého svahu to znamená, že v rámci pragmatické argumentace⁸ argument chybně naznačuje, že přijetí určitého postupu nevyhnutelně povede od špatného k horšímu, i když ve skutečnosti neexistuje žádný důkaz pro to, že takový důsledek nastane. Vzhledem k tomu, že nebylo prokázáno, že předpovězené negativní důsledky budou skutečně z přijetí navrženého postupu vyplývat, nesplňuje takový argument požadavky kritické racionální diskuze.

Vhodnou obranou proti kauzálnímu typu kluzkého svahu je prokázat, že uvedený kauzální řetězec neexistuje, tedy že mezi premisami a závěrem neexistuje kauzální vztah. Nebo může být namítnuto, že hodnota důsledku byla nesprávně posouzena a důsledek není nežádoucí. Kauzální typ argumentu kluzkého svahu může být tedy také považován za pochybení z důvodu chybné identifikace nebo záměny korelace s kauzalitou.⁹

Obecně se tento typ pochybení označuje jako omyl z nesprávné příčiny (zahrnuje pochybení *post hoc, ergo propter hoc* a *cum hoc, ergo propter hoc*¹⁰) a kauzální typ argumentu kluzkého svahu může být jeho aplikací. Při hodnocení argumentu kluzkého svahu je proto nutné položit si otázku, co je považováno za příčinu nežádoucího důsledku (B). Je touto příčinou skutečně tvrzení – výchozí premisa – (A), nebo je tato premisa (A) s nežádoucím důsledkem (B) pouze ve vztahu korelace a (B) může mít kauzální příčinu jinde?

⁸ Pragmatická argumentace je dle van Eemeren, Grootendorsta a Snoeck-Henkemansové (2002, s. 101–102) definována jako typ kauzální argumentace, kde argument odkazuje k důsledkům, které vyplývají ze stanoviska. Tedy když stanovisko doporučuje nějaký postup a argumentace je souhrnem příznivých důsledků vyplývajících z přijetí řešení navrhovaného ve stanovisku. Pragmatická argumentace může být samozřejmě také použita jako doporučení pro zamítnutí určitého postupu. Při hodnocení pragmatické argumentace je třeba určit, zda důsledky uvedené v této argumentaci opravdu tak příznivé či nepříznivé, jak argument tvrdí, jsou nebo mohou být.

⁹ Stručně se k tomuto problému vyjadřuje i Walton (1992, s. 112–113).

¹⁰ *Post hoc, ergo propter hoc* – poté, a tedy proto, *cum hoc, ergo propter hoc* – současně s tím, a tedy proto.

Není možné, že (A) i (B) ovlivňuje třetí faktor (C) a mezi (A) a (B) není vztah kauzální závislosti? Pokud mezi nimi není vztah kauzální závislosti, jakou roli hraje zamítnutí (A) v procesu vyvarování se nežádoucího důsledku (B)? Odhalení správné zdůvodnitelné kauzální vazby může být pro vyvrácení, ale i podporu argumentu kluzkého svahu zásadní.

Precedentální argument kluzkého svahu

Precedent lze definovat a přiblížit následujícím způsobem. „Precedent je předchozí obdobný případ, který lze použít jako příklad nebo modelový případ vedoucí k oprávnění či povolení nového případu.“ (Walton, s. 117) Precedentální argument kluzkého svahu se objevuje v diskuzích o možnosti změny současného pravidla či platné normy. Jak uvádí Walton (1992, s. 117), tento argument je nástrojem, jak někoho přesvědčit, aby se řídil určitým způsobem jednání, pravidlem. Argumenty založené na precedentu obecně souvisí s usuzováním na základě konkrétního případu, kde je závěr o konkrétním případě odvozen ze závěrů, které byly provedeny u podobných předchozích případů. Precedent je definován jako druh případu, který může mít tendenci o změnu usilovat, protože pravidla jsou charakteristicky defeasibilní, jsou tedy přístupná případné změně. Pokud konkrétní případ nemá vliv na změnu pravidla, nejedná se o precedent, ale o výjimku z pravidla.

Argumentační schéma precedentálního argumentu kluzkého svahu můžeme představit dle Waltona (1992, s. 155) takto:

- 1) Výchozí premisa – tvrzení o mimořádném statusu premisy – případ C_0 je považován za výjimku z pravidla R (jedná se o omluvitelný nebo výjimečný případ).
- 2) Premisa souvisejících případů – případ C_0 je podobný případu C_1 , v případě, že je C_0 považován za výjimku, pak i C_1 musí být považován za výjimku, aby bylo hodnocení obdobných případů konzistentní. To nás také zavazuje ke konzistentnímu hodnocení série podobných případů C_0, C_1, \dots, C_n .
- 3) Premisa nepřijatelných důsledků – hodnocení případu C_n jako výjimky z pravidla R by bylo nepřijatelné.
- 4) Závěr – případ C_0 nemůže být hodnocen jako výjimka z pravidla (a já dodávám, že z důvodu, že by přijetí zakládalo nežádoucí precedent, který by umožnil přijetí nepřijatelného důsledku).

Walton (1992, s. 154) také uvádí, že struktura argumentu odpovídá *reductio ad absurdum*. S využitím pravidla *modus tollens* pro vyplývání je argument nepřímým důkazem, a je tedy korektním způsobem argumentace. Samozřejmě pouze v případě, že neporušuje pravidla racionální diskuze. Tato jediná podmínka se však zdá být příliš obecná. U předchozích typů argumentu kluzkého svahu byly na argument kladeny daleko přísnější požadavky, proč je argument varující před nebezpečným precedentem výjimkou? Walton v souvislosti s tím opět připomíná, že je tento argument neodmyslitelně defeasibilní a jeho korektní užití slouží k přenesení důkazního břemene na stranu oponenta. Oponent má tedy možnost konstruktivně upozornit na nepodobnost mezi případy uvedenými v argumentu kluzkého svahu nebo

upozornit, že uvedený negativní důsledek z přijetí první výjimky, či dokonce kterékoli jiné z uvedených, nepovede k nežádoucímu důsledku, nebo dokonce, že nežádoucí důsledek není natolik nežádoucí, jak se tvrdí.

Tento typ argumentu kluzkého svahu je velice silným argumentem, pokud po vzoru Waltona (1992) přijmeme, že je užíván povětšinou korektním způsobem a za pochybení se může považovat až tehdy, porušuje-li obecná pravidla racionální diskuze¹¹, a nebo tehdy, vychází-li z chybné analogie.

Diskuze vztahující se k precedentu mají zpravidla dva členy – proponenta, který požaduje výjimku z pravidla, a respondent, který se snaží pravidlo udržet s ohledem na novou situaci.¹² Precedentální argument kluzkého svahu využívá podobnosti mezi případy, a je tedy založen na analogii. Věrohodnost argumentu z analogie závisí na míře podobnosti, ovšem ani hluboká analogie mající solidní oporu není neomylná, analogie není totožnost, a tak je její hodnota vždy problematičtější. Cílem precedentálního argumentu kluzkého svahu je odradit oponenta od připuštění výjimky z pravidla s vysvětlením, že by se na této výjimce mohl založit precedent a v důsledku přijetí tohoto precedentu by byly připuštěny také další případy, které jsou nežádoucí či nebezpečné. Jádrem problému u tohoto typu argumentu spočívá v podobnosti případů, které by byly v důsledku precedentu připuštěny, a také v míře nepřijatelnosti důsledku připuštění výjimky i důsledku připuštění dalších případů.

Govier (1982, s. 309–310) představuje základní typ precedentálního argumentu kluzkého svahu, který je jednoznačně ohodnocen jako argumentační pochybení a má svědčit o tom, jak dogmaticky může být bráněno v přijetí i rozumné výjimky.

- 1) Příklad (a) je přijatelný, je-li posuzován sám o sobě.
- 2) Případy (b) a (c) až (n) jsou nepřijatelné.
- 3) Vlastnost F, na základě které je (a) přijatelné, také přísluší (b), (c) a (n).
- 4) Tím, že umožníme (a), budeme vázáni konzistencí i k přijetí (b), (c), (n). Tedy (a) je přijatelné samo o sobě, ale není přijatelné obecně, pokud je zdrojem nebezpečného precedentu.

Walton (1992, s. 123–124) ale upozorňuje, že uvedená struktura argumentu není dostatečně přesvědčivá pro určení, zda je argument racionální či nikoli, protože není dostatečně definováno, co je vlastností F a jak podstatná je pro určení podobnosti.

Uveďme si s odkazem na Waltona (1992, s. 123) konkrétní případ takového argumentu:

¹¹ Walton (1992) na mnoha místech velmi vágním způsobem uvádí, že porušením pravidla racionální diskuze je „příliš na oponenta tlačit“, „používat argument kluzkého svahu k lacinému vítězství“ atd.

¹² V cizojazyčné literatuře se v rámci diskuzí, kde se vyskytuje precedentální argument kluzkého svahu, používají termíny *pleader* pro označení člena diskuze, který požaduje pro svůj případ výjimku z pravidla a *resister* pro označení člena diskuze, který se snaží pravidlo před požadavkem udržet. Pro zjednodušení jsem se rozhodla použít termíny *proponent* a *respondent*, které používám v rámci celého příspěvku. V tomto typu argumentu označení *proponent* zastupuje navrhovatele (*pleader*) a označení *respondent* zastupuje toho, komu je návrh určen, tedy odpůrce návrhu (*resister*).

„Víme, že jste podala žádost opožděně z důvodu náhlé smrti vašeho manžela. Bohužel nemůžeme vaši žádost přijmout právě z toho důvodu, že byla podána se zpožděním. Pokud bychom ji přijali, museli bychom přijmout také další žádosti podané po termínu, třeba kvůli lenosti či nepořádnosti žadatelů. Váš případ by si výjimku zasloužil, to ale nemůže být schváleno, protože by to znamenalo nebezpečný precedent přijmout i opožděné žádosti těch, kteří nemají tak dobrý důvod pro opožděné podání jako vy.“

Walton (1992, s. 158) uvádí: „každá varianta precedentálního argumentu kluzkého svahu je neodmyslitelně rozumným argumentem, pokud je použita správně, v souladu s doporučeními argumentačního schématu precedentálního argumentu kluzkého svahu.“ Každý argument, který toto schéma naplňuje, by měl být považován za racionální formu argumentace, pokud však toto schéma naplněno nebude, můžeme argument kluzkého svahu odmítnout jako pochybení či slabý argument, který nesplňuje požadavky na racionální formu argumentace.

Stejně je to i v případě uvedeného příkladu. Ten bohužel nenaplňuje Govierové schéma uvedené výše – nevíme, co je vlastností F, a nevíme ani, k čemu se žádost vztahovala a zda v samotné žádosti hrála smrt manžela žadatelky nějakou roli – nemůžeme proto tento argument označit za pochybení. Oproti tomu příklad odpovídá Waltonovu schématu, a musí být proto hodnocen jako racionální argument.

Uvedme však ještě jeden konkrétní příklad.

„Policista zastaví muže za rychlou jízdu. Ten žádá o prominutí, a to z toho důvodu, že veze do nemocnice svou ženu, která právě prodělala infarkt. Policista toto vysvětlení nepřijme s tím, že by pak mohl o prominutí pokuty žádat kde kdo, například i ten, kdo překročí rychlost, protože jede pozdě do práce, nebo ten, kdo chce zjistit, jakou rychlostí jeho auto může jet.“ (Walton 1992, s. 116)

V tomto případě se jedná o argumentační pochybení, protože podobnost případů, na kterých policista odmítnutí založil, není ani zdaleka blízká, případy nejsou analogické. Argument se tedy vymyká Waltonově argumentačnímu schématu. Z praxe navíc víme, že policisté mohou zjištěný přestupek podle zákona odložit v momentu, kdy zjistí, že došlo k přestupku v situaci krajní nouze, tedy v momentu, kdy šlo o život či zdraví což je tzv. okolnost vylučující protiprávnost.

„Plný“ argument kluzkého svahu

Walton (1992, s. 160) k uvedeným třem typům argumentu kluzkého svahu doplňuje ještě čtvrtý typ, takzvaný plný argument kluzkého svahu či kombinovaný argument kluzkého svahu. Tento typ je charakteristický tím, že předchozí tři typy kombinuje, skládá se z nich. To znamená, že pro odmítnutí výchozí premisy či pro varování před negativními důsledky přijetí výchozí premisy využívá významově neostrých, vágních klíčových pojmů, odkazuje se na analogii a často slouží jako predikce budoucího stavu věcí. Po formální stránce využívá pro odvozování jednotlivých kroků pravidlo *modus ponens* nebo pravidlo *modus tollens*. Kromě dříve uvedených rysů jednotlivých typů argumentu využívá kombinovaný typ argumentu

kluzkého svahu ještě *argumentum ad populum*.¹³ *Argumentum ad populum* zajišťuje, nebo se o to alespoň pokouší, že budou jednotlivé kroky argumentu kluzkého svahu přijaty jako pravděpodobné či přesvědčivé, a tudíž i celý argument bude působit věrohodně.

Protože je ale tento „plný“ argument kluzkého svahu kombinací předchozích tří typů, je třeba jej hodnotit vždy na základě hodnocení dílčích typů. Dle typu argumentu je pak možné ohodnotit konkrétní část kombinovaného argumentu kluzkého svahu jako pochybení a v závislosti na tom pak celý argument odmítnout jako neplatný. Na závěr je ovšem znovu třeba upozornit, že argument kluzkého svahu může být ohodnocen jako racionální, ale nesmí být opomenuto, že je vždy argumentem defeasibilním. „Stále více výzkumů v oblasti argumentace a neformální logiky podporuje stanovisko, že jsou [argumenty kluzkého svahu] racionální, ale defeasibilní argumenty.“ (Walton 2011, s. 382)

Reálná situace je ovšem daleko složitější, protože často argument nebývá používán s ohledem na svou defeasibilní povahu a je velmi obtížné pochybení přesně identifikovat. Jak uvádí Govier (1982, s. 315), pokud je v tomto typu úvah nějaké pochybení, pak je velmi obtížné odhadnout, co tím pochybením je. Jak poznamenává den Hartogh (2009, s. 321), argument kluzkého svahu se používá velmi často, většinou za účelem námítky proti navrhovaným změnám v oblasti morálního myšlení či legislativy. Logická forma tohoto argumentu je však vždy součástí předpovědi. Proto je nutné klást důraz na defeasibilní povahu tohoto argumentu.

Den Hartogh (2009, s. 326) také upozorňuje na velmi důležitý fakt, který nebývá zohledněn v literatuře předkládající teoretické základy pro hodnocení argumentu kluzkého svahu. Uvádí, že to, zda něco má nebo nemá nežádoucí důsledky, neovlivňuje naše přesvědčení o přijatelnosti této věci či stanoviska: „obvykle předpokládáme, že naše úsudky o morální přijatelnosti jsou záležitostí našeho přesvědčení: usoudit, že A je přijatelné, znamená, že jsme o tom přesvědčeni. Argument kluzkého svahu tvrdí: pokud jsi jednou přesvědčen o A, pak budeš nakonec přesvědčen, že i N je přijatelné. A to je chyba. Propozice není o nic méně pravdivá, pokud věříme, že má nežádoucí důsledky.“

Dále tvrdí, že aby měl argument kluzkého svahu smysl, musí být přijat předpoklad, že to, o čem se diskuze vede, není záležitostí morální pravdy, ale záležitostí lidské konvence. Návrh, proti kterému je argument kluzkého svahu námítkou, pak bude návrhem na změnu našich konvencí ze současné podoby do nové, pro kterou máme rozumné důvody. Současná konvence má svá omezení, která by měla být brána v úvahu. Den Hartogh (2009, s. 332) také uvádí, že aby byla diskuze smysluplná, je třeba se ptát, zda oponent užívá argumentu kluzkého svahu bez toho, aby pomocí něj trval na současném stavu uspořádání. Pokud není argument pouze nástrojem, jak trvat na konvenci a odmítnout jakékoli změny, pak má smysl vstoupit do diskuze a návrh se pokusit obhájit. Pokud však oponent užívá argument kluzkého svahu jen proto, aby odmítl všechny pokusy o změnu současného nastavení, pak není diskuze možná, respektive není možné pokračovat v diskusi racionálním způsobem, protože ať už by byl předložen jakkoli relevantní a validní argument, nebyl by přijat z výchozí předpojatosti.

¹³ „Argument používaný k zavděčení se lidu, zaměřený na získání davu, odvolává se na stereotypy, používá zjednodušených myšlenkových postupů odpovídajících způsobu myšlení davu.“ (Szymanek 2003, s. 64)

Diskuze, v rámci kterých je argument kluzkého svahu využíván, musí vycházet ze zdůvodnění přijatelnosti změny dosavadní konvence a ze zdůvodnění věrohodnosti důsledků, které přijetí brání. V takovém případě může sloužit argument kluzkého svahu jako relevantní upozornění na důsledky, jimž je třeba se vyvarovat, například vhodnou legislativní úpravou.

Příkladů plného argumentu kluzkého svahu můžeme najít bezpočet, obzvláště v rámci diskuzí k otázkám bioetiky a práva. Mezi ty nejznámější patří argumenty uváděné v diskuzích týkajících se asistované sebevraždy, eutanazie, interrupce, genového inženýrství či sociálních otázek např. práva na rodinu apod.

Ať už se setkáme s argumentem tvářícím se jako argument kluzkého svahu v jakékoli oblasti, vždy je třeba se ujistit, že se o argument kluzkého svahu skutečně jedná. K tomu nám poslouží především šest charakteristik, které musí tento druh argumentu bezpodmínečně splňovat. Argument musí být využit v rámci praktického uvažování, musí být možné jasně identifikovat stanovisko proponenta a respondentů, argument svou strukturou musí odpovídat negativnímu argumentu z důsledku – bude tedy varovat či odrazovat od přijetí nějakého stanoviska, a to z důvodu negativních důsledků přijetí tohoto stanoviska, argument bude více či méně přesvědčivý spíše než klamný, argument bude použit k přenesení důkazního břemene na stranu oponenta a poslední, nejdůležitější charakteristika: bude se jednat o argument defeasibilní, tedy argument dočasný či orientační, zakládající se na předpokladech, které se mohou ukázat jako neplatné.

V případě, že půjde skutečně o argument kluzkého svahu, můžeme hodnocení jeho platnosti založit na analýze konkrétního typu tohoto argumentu. U argumentu typu sorites je zásadní prokázat, zda je argument formálně správný, zda neobsahuje vágní klíčové termíny, a pokud ano, pak prokázat, zda nedošlo v rámci argumentu k zásadnímu významovému odchýlení mezi klíčovým pojmem výchozí premisy a závěrem, pokud ano, je třeba vymezit šedou zónu a tuto šedou zónu pak podrobit kritice. U kauzálního typu argumentu kluzkého svahu je zásadní prokázat, zda uvedený kauzální řetězec existuje, tedy že mezi premisami a závěrem existuje kauzální vztah. Dále může být namítnuto, že hodnota důsledku byla nesprávně posouzena a důsledek není nežádoucí. Kauzální typ argumentu kluzkého svahu může být považován za pochybení z důvodu chybné identifikace nebo záměny korelace s kauzalitou. U precedentálního typu argumentu kluzkého svahu je pak zcela zásadní kriticky posoudit sílu analogie, na které je argument vystavěn. U plného typu argumentu kluzkého svahu je podstatné nejdříve určit, z jakých dílčích typů je argument složen, dále je nutné identifikovat další argumenty, kterými je argument kluzkého svahu doplněn či podpořen a i u těchto argumentů vyloučit jejich pochybnost – v příspěvku byla zmíněna argumentační pochybení, která se v souvislosti s argumentem kluzkého svahu spojují nejčastěji: *argumentum ad verecundiam*, *argumentum ad hominem*, *argumentum ad ignorantiam*, *argumentum ad absurdum* a *argumentum ad populum*.

Bohužel, ne vždy autoři připouštějí, že má argument kluzkého svahu své limity. Nejvýrazněji¹⁴ argument kluzkého svahu (obzvláště jeho variantu *argumentum ad Hitlerum*) obhájí Lamb (1988). Lamb (1988) nepřijímá jakákoli omezení, která mohou být na

¹⁴ Dle mého názoru a na základě mně dostupných zdrojů.

argument kladena, nýbrž považuje argument kluzkého svahu za bezvýhradně platný s odkazem na analogii. Analogie, dle jeho názoru dostatečně silná, je pak důvodem pro odmítnutí nově požadovaných změn zákonů či norem s tím, že stejně jako v minulosti i v současné době povedou tyto změny k nežádoucím důsledkům, ba dokonce, že již přijaté zákony a normy mají tendenci k nežádoucím důsledkům vést. Můžeme namítnout, že analogie, kterou Lamb používá, a sice analogie mezi nacistickým Německem a současnou demokratickou Evropou, není adekvátní. Můžeme tvrdit, že historická fakta se velmi odlišují a že se rozhodně nejedná o stejnou, ba dokonce ani o podobnou historickou skutečnost. A v souvislosti s konkrétními otázkami bioetiky – viz Lamb (1988) – můžeme namítnout, že mezi potratem a testováním na lidech je velká (nejen definiční) propast. Můžeme namítnout, že mezi plánovaným rodičovstvím a eugenikou je obdobná velká propast. Můžeme namítnout, že mezi asistovanou sebevraždou a genocidou je také velká propast. Na tyto možné námitky nabízí Lamb pohotovou odpověď: „síla argumentu kluzkého svahu nespočívá ani tolik v apelu na morální nadřazenost statu quo, ačkoli slouží jako varování před potížemi se zachováním nově navržených hranic. Při absenci absolutního poznání a v důsledku toho absolutní kontroly nad následky svých činů a rozhodnutí si nemůžeme dovolit ignorovat možné zneužití navrhovaných reforem.“ (Lamb 1988, s. 120)

Walton (1992, s. 259–264) v závěru své knihy zřejmě i proto předkládá šest způsobů, jakými lze argument kluzkého svahu vyvrátit a bránit se proti němu, pokud shledáme, že se jedná o argument neplatný, klamný. Nicméně je třeba podotknout, že ani tyto způsoby vyvrácení nemusí být respondentem přijaty. Můžeme se pokusit: 1) tvrdit, že negativní důsledky ve skutečnosti z přijetí stanoviska neplynou, 2) zdůraznit neurčitost budoucnosti, 3) zpřesnit stanovisko, abychom eliminovali možné nežádoucí důsledky, 4) zdůraznit pozitivní důsledky a argumentovat, že tyto pozitivní důsledky negativní důsledky převažují, 5) zvolit jiné prostředky, jak požadovaného cíle dosáhnout, takové, které nebudou mít negativní důsledky, 6) argumentovat, že nepřijetí navrženého stanoviska nebo přijetí opačného stanoviska bude mít ještě více nežádoucích důsledků.

Závěr

Příspěvek byl věnován argumentu kluzkého svahu a nejednoznačnosti jeho hodnocení coby argumentačního pochybení. Byly představeny základní charakteristiky tohoto typu argumentu s důrazem na jeho defeasibilní povahu. Následně byly podrobně představeny tři hlavní typy argumentu kluzkého svahu – argument typu sorites, kauzální argument a precedentální argument kluzkého svahu. U každého typu byly uvedeny podmínky a omezení, za kterých může být argument považován za racionální formu argumentace. Zmíněny byly také důvody pro odmítnutí jednotlivých typů argumentu kluzkého svahu jako argumentačního pochybení. V závěru bylo uvedeno několik postřehů k problematické povaze plného argumentu kluzkého svahu a také zmíněn způsob, jakým můžeme takový argument analyzovat, zhodnotit a případně i odmítnout.

Literatura

- BOOLOS, G. (1991) Zooming Down the Slippery Slope. *Noûs*, Vol. 25, No. 5, s. 695–706.
- DEN HARTOGH, G. (2009) The Slippery Slope Argument. In: *A Companion to Bioethics 2nd Ed.* (eds. Kuhse, Helga & Peter Singer), Blackwell Publishing Ltd., s. 321–332.
- GOVIER, T. (1982) What's Wrong with Slippery Slope Arguments. *Canadian Journal of Philosophy*, Vol. 12, No. 2, s. 303–316.
- JACQUETTE, D. (1989) The Hidden Logic of Slippery Slope Arguments. *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 22, No. 1, s. 59–70.
- LAMB, D. (1988) *Down the Slippery Slope – Arguing in Applied Ethics*. Croom Helm Ltd.
- SZYMANEK, K. (2003) *Umění argumentace – terminologický slovník*. Univerzita Palackého Olomouc.
- VAN DER BURG, W. (1991) The Slippery Slope Argument. *Ethics*, Vol. 102, No. 1, s. 42–65.
- VAN EEMEREN, F. H., & GROOTENDORST, R., & SNOECK-HENKEMANS, A. F. S. (2002) *Argumentation – Analysis, Evaluation, Presentation*. Mahwah, New Jersey – London.
- VAN EEMEREN, F. H., & GROOTENDORST, ROB (2004) *A Systematic Theory of Argumentation – The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge University Press, New York.
- VAN EEMEREN, F. H., & GARSSSEN, B., & MEUFFELS, B. (2009) *Fallacies and Judgements of Reasonableness – Empirical Research Concerning the Pragma-Dialectical Discussion Rules*. Springer, Dordrecht – Heidelberg – London – New York.
- VOLOKH, E. (2003) The Mechanisms of the Slippery Slope. *Harvard Law Review*, Vol. 116, No. 4, s. 1026–1137.
- WALTON, D. (1992) *Slippery Slope Arguments*. Clarendon Press, Oxford.
- WALTON, D. (1996) *Argumentation Schemes for Presumptive Reasoning*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- WALTON, D. (1999) Historical Origins of Argumentum ad consequentiam. *Argumentation* No. 13, s. 251–264.
- WALTON, D. (2008) *Informal Logic – A Pragmatic Approach 2nd Ed.* Cambridge University Press.
- WALTON, D. (2011) Defeasible reasoning and informal fallacies. *Synthese*, Vol. 179, s. 377–407.

WHITE, D. E. (1985) Slippery Slope Arguments. *Metaphilosophy*, Vol. 16, Nos. 2 & 3, s. 206–213.

Martina Juříková
Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta, Katedra filozofie
Česká republika/Czech Republic
jurikova.martina@gmail.com